

AVKAREL VA MO'YBO'YOQ O'RTASIDAGI FARQ

Xudayberdiyeva Kamola Furqatjon qizi

Guliston davlat universiteti

Rangtasvir (dastgohli) yo'nalishining 3-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19941323>

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'atning ikki asosiy texnikasi akvarel va moyli bo'yoq (mo'ybo'yoq)ning asosiy farqlari yoritilgan. Ularning tarkibi, qo'llanish texnikasi, rang berish xususiyatlari va badiiy ifoda imkoniyatlari qisqacha tahlil qilinadi. Maqola san'atga qiziquvchilar va boshlang'ich rassomlar uchun mo'ljallangan.

Tayanch so'zlar: Avkarel, mo'ybo'yoq, akvarel, mo'yli bo'yoq, pigment, bog'lovchi, shaffoflik, tuval, qog'oz, quritish vaqti.

Har qanday bo'yoq ikki asosiy qismdan iborat: rang beruvchi kukun (pigment) va uni bir-biriga bog'lab, sirtga yopishishini ta'minlaydigan suyuqlik (bog'lovchi). Aynan bog'lovchi modda bo'yoq turini belgilaydi. Avkarel (akvarel) da bog'lovchi sifatida suvda eriydigan yelimlar – asosan arab gummi, ba'zan dekstrin, asal yoki glitserin ishlatiladi. Pigmentlar juda mayda holda maydalangan bo'lib, ular suv bilan arilganda qog'ozga singib ketadi. Suv bug'langandan keyin qog'oz ustida yupqa, nafis va shaffof parda hosil bo'ladi. Akvarelning eng muhim xususiyati – uning shaffofligi. Qog'ozning oqligi bo'yoq qatlami orqali ko'rinib turadi va ranglarga o'ziga xos yorqinlik, nuroniylik bag'ishlaydi. Agar shaffof bo'lmagan, o'tkir rang kerak bo'lsa, akvarelga oq bo'yoq (gouash) qo'shiladi, lekin bu sof akvarel texnikasi hisoblanmaydi.

Mo'ybo'yoq (mo'yli bo'yoq) da bog'lovchi sifatida zig'ir mo'yi (ba'zan yong'oq, kungaboqar yoki ko'knor mo'yi) ishlatiladi. Zig'ir mo'yi havoda oksidlanib, qattiq va mustahkam, elastik parda hosil qiladi. Mo'yli bo'yoqdagi pigmentlar akvarelga nisbatan dag'alroq maydalangan. Bo'yoq quyuc, pasta hoida bo'lib, u qog'ozga singib ketmaydi, balki sirt ustida qoladi. Mo'yli bo'yoq asosan maxsus grunt (astar) bilan ishlangan tuvaga qo'llaniladi, shuningdek, yog'och, karton yoki metall ham asos bo'lishi mumkin.

Akvarel texnikasi tezlik va mahorat talab qiladi. Sababi, akvarel xatolarni deyarli kechirmaydi noto'g'ri qo'yilgan rangni o'chirish yoki ustidan bo'yab tuzatish deyarli imkonsiz. Akvarelning asosiy usullari: Ho'l ustiga ho'l (alla prima) qog'oz oldin suv bilan ho'llanadi, so'ngra bo'yoq qo'yiladi. Ranglar bir-biriga tarqalib, kutilmagan va go'zal o'tishlar hosil qiladi. Bu usulda ishlash tezlik va tajriba talab qiladi. Quruq ustiga ho'l (lessirovka) – bo'yoq qurigan qog'ozga shaffof qatlamlar bilan qo'yiladi. Har bir qatlam qurigach, keyingisi qo'yiladi. Bu usul ranglarning yorqinligi va tiniqligini saqlaydi. Cho'tka sachratish ho'l qog'ozga cho'tkaga sachratilgan bo'yoq tomchilari bilan tekstura yaratish. Quruq cho'tka quruq qog'ozga quruq cho'tka bilan ishlash, natijada "tirnalgan" tekstura hosil bo'ladi. Akvarel bilan ishlashda odatda yumshoq, elastik mo'yqalamlar (sincap yoki kolonok tukidan) ishlatiladi. Suv miqdori juda muhim – oz suv rangni xira, ko'p suv esa rangsiz qilib qo'yishi mumkin. Mo'ybo'yoq texnikasi esa sabr-toqat va uzoq muddatli ishlash imkoniyatini beradi. Mo'y sekin quriganligi uchun rassom asar ustida kunlab, hatto haftalab ishlay oladi. Mo'ybo'yoqning asosiy usullari: Pasta (qalin) bo'yoq (impasto) – bo'yoq qalin, relyefli qatlamlar bilan qo'yiladi. Cho'tka yoki maxsus mo'yqalam (shpate) bilan qo'yilgan bu qalin zarbalar asarga o'ziga xos energiya va hajmlilik bag'ishlaydi. Ba'zida bo'yoq 1-2 sm qalinlikda ham qo'yilishi mumkin.

Lessirovka akvareldagiga o'xshab, mo'yo'yoqda ham shaffof qatlamlar qo'yish mumkin. Lekin har bir qatlam quriguncha kutish kerak (bir necha kun). Lessirovka orqali ranglarda misli ko'rilmagan chuqurlik va yaltiroqlikka erishiladi.

Alla prima bo'yoq qurimaguncha, bir seans davomida, ho'l bo'yoq ustiga yana ho'l bo'yoq qo'yib ishlash. Bu usulda asar bir necha soat yoki kun ichida tugatiladi va o'zining yangiligi, jonliligi bilan ajralib turadi. Shpate bilan ishlash cho'tkadan farqli ravishda, shpate (metall yoki plastmassadan yasalgan pichoqcha) bilan bo'yoq qo'yish orqali silliq yoki o'ta qalin, haykalsimon teksturalar yaratiladi. Mo'yo'yoq uchun qattiqroq cho'tkalar ishlatiladi. Bo'yoqni suyultirish uchun skipidar, lak-benzen yoki maxsus mo'ylar qo'llaniladi.

Avkarel ranglari shaffof, tiniq va yengil. Ularda "havodorlik" hissi kuchli. Yorug'lik avkarel qatlamidan o'tib, qog'ozga yetib boradi va qaytib, yana ko'zga tushadi. Shu sababli avkarel asarlari ichki nurlanishga ega. Ammo avkarel ranglari qurigandan keyin biroz oqarib ketadi (taxminan 20-30% yorqinligini yo'qotadi). Buni tajribali rassom oldindan hisobga oladi.

Mo'yo'yoq ranglari to'yingan, chuqur va "moyli" tusga ega. Ular quriganidan keyin o'z yorqinligini deyarli yo'qotmaydi, aksincha, ba'zi ranglar (masalan, qora va ko'k) vaqt o'tishi bilan yanada chuqurlashadi. Mo'yli bo'yoq shaffof emas (gouashga o'xshab), shuning uchun ranglarni bir-birining ustiga qo'yganda, pastdagi rang butunlay qoplanadi. Shaffoflikka faqat lessirovka usulida erishiladi – bo'yoq juda suyultirilib, shaffof qilib qo'yiladi. Avkarel juda tez quriydi. Yupqa qatlam bir necha daqiqada, qalinroq qatlam esa 1-2 soatda quriydi. Bu tezlik afzallik ham, kamchilik ham – asar tez tayyor bo'ladi, lekin xatoni tuzatishga vaqt qolmaydi. Rassom aniq va tez qaror qabul qilishi kerak.

Mo'yo'yoq esa sekin quriydi. Bir qatlamning qurishi uchun 3 kundan 2 haftagacha vaqt ketishi mumkin. Bu rassomga quyidagi imkoniyatlarni beradi: ranglarni cheksiz aralashtirish, qurigan bo'yoqni pichoq bilan olib tashlash, bir necha hafta davomida bitta asar ustida ishlash, ranglarni bir-biriga silliq aralashtirib, o'tishlar yaratish. Lekin sekin qurishning kamchiligi ham bor – asarni tayyor bo'lgunga qadar uzoq kutish kerak. Ba'zi qalin qatlamlar 6 oygacha qurishi mumkin.

Avkarelda xatoni tuzatish deyarli imkonsiz. Agar noto'g'ri joyga bo'yoq tushib qolsa, uni ho'l holda doka yoki qog'oz bilan o'chirish mumkin, lekin izi qoladi. Qurigan xatoni tuzatishning iloji yo'q – ustidan bo'yash natija bermaydi, chunki yangi bo'yoq ham shaffof bo'lgani uchun pastdagi xato ko'rinib turadi. Ba'zi rassomlar xato joyni oq bo'yoq bilan bo'yab, qurigandan keyin qayta ishlaydi, bu esa sof avkarel texnikasidan chiqish hisoblanadi. Avkarel asarlari yorug'lik ta'siriga juda sezgir. To'g'ridan-to'g'ri quyosh nuri avkarel ranglarini tezda o'chirib, xiralashtirib yuborishi mumkin. Shuning uchun ular maxsus ramkalar ostida, mat (paspartu) bilan himoyalangan holda va nurnan uzoq joyda saqlanishi kerak. Namlik ham zararli – qog'oz bujmayib ketishi mumkin. Ammo to'g'ri saqlansa, avkarel asrlarda o'z rangini yo'qotmaydi va qoraymaydi. Misol uchun, XV-XVI asrlardagi avkarel miniatyuralari hozir ham muzeylarda saqlanmoqda.

Mo'yo'yoq asarlari ancha bardoshli va mexanik ta'sirlarga chidamli. Ular yorug'likka avkarel kabi sezgir emas. Biroq ularning o'ziga xos muammosi bor – vaqt o'tishi bilan zig'ir mo'yi oksidlanib, ranglarning biroz sarg'ayishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, noto'g'ri texnika (masalan, "yog'li" qatlamlarni noto'g'ri tartibda qo'yish) asarning yorilishiga sabab bo'lishi mumkin. Buning oldini olish uchun "yog'li ustiga yog'siz" qoidasiga amal qilish kerak.

Yaxshi saqlangan mo'yoq asarlar (masalan, Leonardo da Vinchi, Rafael asarlari) 500 yildan oshgan bo'lsa-da, o'z go'zalligini saqlamoqda.

Xulosa qilib aytganda, Avkarel va mo'yoq bu "yaxshi" va "yomon" texnika emas. Bu ikki xil dunyoqarash va ikki xil ijodiy imkoniyatdir. Rassom o'z maqsadiga, fe'l-atvoriga va asar g'oyasiga qarab birini tanlaydi. Agar yengillik, tezkorlik va havodorlik kerak bo'lsa – avkarel tanlanadi. Agar chuqurlik, mustahkamlik va uzoq ishlash imkoniyati kerak bo'lsa – mo'yoq tanlanadi. Ko'pgina professional rassomlar ikkala texnikani ham biladi va g'oyasiga qarab birini ishlatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Tolibjonov, T. "Tasviriy san'at asoslari". – Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
2. Qodirov, A. "Rangtasvir texnikasi va materiallari". – Toshkent: O'zbekiston San'at akademiyasi nashri.
3. Bohodirovna K. D. TASVIRIY SAN'ATDA O'ZBEK MILLIY O'YINLARI KOMPOZITSIYASINING YORITILISHI VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2024. – T. 7. – №. 12. – С. 34-37.
4. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. "Bo'yoqlar", "Mo'yoq rassomligi", "Akvaarel" maqolalari. – Toshkent, 2000–2005.
5. Karshiboeva D. B. The role of composition in activation of creative abilities //Экономика и социум. – 2025. – №. 3-1 (130). – С. 152-156.
6. Voxodirovna K. D. et al. KOMPOZITSIYANING O'ZIGA XOS QONUNIYATLARI VA ULARNING AHAMIYATI //MASTERS. – 2025. – T. 3. – №. 2. – С. 137-141.
7. Karshiboeva D. B. THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE METHODS IN TEACHING COMPOSITION //Экономика и социум. – 2025. – №. 3-1 (130). – С. 147-151.
8. Voxodirovna K. D., Bunyodovna B. T. PUANTILIZM VA ABSTRAKTSIYA USLUBLARIDA" BAHOR IFORI" MAVZUSI //MASTERS. – 2025. – T. 3. – №. 2. – С. 142-146.
9. Karshiboyeva Dilafuz Voxodirovna. (2026). The Role Of Composition Laws In Developing Students' Artistic Thinking In Fine Art Education. *Stanford Database Library of International Journal of Pedagogics*, 6(02), 133–138. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume06Issue02-33>